

GARSINĖS KNYGOS KOMPAKTINĖSE PLOKŠTELĖSE LIETUVOJE

ARŪNAS GUDINAVIČIUS
LAIMA NAKTINYTĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: arunas.gudinavicius@gmail.com; laima_naktinyte@yahoo.com

Straipsnyje nagrinėjamos Lietuvos leidėjų 2000–2009 metais išleistos garsinės knygos kompaktinėse plokštelėse. Apibrėžiama garsinės knygos sąvoka, klasifikavimo kriterijai. Tiriama garsinių knygų leidybos mastas, išskirti tokių knygų raidos etapai, stambiausi leidėjai. Remiantis apibrėžtais klasifikacijos kriterijais analizuojamas Lietuvoje išleistų garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse repertuaras. Konstatuojama dabartinė garsinių knygų leidybos situacija, prognozuojamos ateities perspektyvos.

Reikšminiai žodžiai: garsinė knyga, kompaktinė plokštelė, leidyba, repertuaras, LIBIS suvestinis katalogas, internetinis knygynas.

IVADAS

Garsinių knygų ypatybė ta, kad jų klausomasi, o ne į jas žiūrima. Čia tekstas yra įkalbėtas ir skaitytojas ne skaito prieš akis matomą tekstą, o jo klausosi – jam jį balsu skaito kitas žmogus (ar keli žmonės). Ir nors sąlyginiai garsinių knygų prototipai buvo žinomi jau senovės Romoje (vergai atmintinai išmokdavo ištisus rankraštinų knygų tekstus ir perteikdavo juos garsiai balsu), tačiau tokios garsinės knygos, kokios yra suprantamos šiandien, atsirado tik XX a. 4-ajame dešimtmetyje ir iš pradžių buvo skirtos tik akliesiems ir silpnaregiams.

Paskutiniame XX a. dešimtmetyje tuometinės garsinių knygų laikmenas – garso

kasetes – išstūmė kompaktinės plokštelės, į kurias informacija įrašoma skaitmeniniu formatu. Pastaraisiais metais tampa itin populiariu garsinės knygos parsisiųsti iš interneto tiesiai į savo kompiuterį ar kitą įrenginį. Būtent su naujais garso formatais, nešiojamais grotuvais, interneto atsiradimu bei išplitimu ir siejamas itin spartus garsinių knygų populiarumo augimas pasaulyje pastaruosius porą dešimtmečių.

Vakarų Europoje, Rusijoje ir Šiaurės Amerikoje garsinės knygos šiuo metu yra itin populiarios: knygynai ir bibliotekos siūlo platų jų asortimentą, dar didesnis pasirinkimas yra internete, rengiami įvairūs knygų technologijos patobulinimai, vyksta

metiniai geriausių garsinių knygų apdovanojimai. Daug žmonių garsines knygas mielai renkasi kaip laisvalaikio leidimo formą, kaip galimybę susipažinti su literatūra, kartu užsiimant kitais darbais, ir kaip naują būdą „skaityti“. Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį garsinės knygos taip pat tampa pastebimos – jų galima įsigyti tradiciniuose ir internetiniuose knygynuose, parsišiusi nemokamai iš interneto, taigi pamažu formuojasi ir tam tikra tokių knygų skaitytojų grupė. Tačiau faktiškai egzistuojančio reiškimo – garsinių knygų leidybos – situacija Lietuvoje yra visiškai netirta, pasitaikantys garsinės knygos sąvokos apibrėžimai yra netikslūs, pasenę ir neatitinkantys šiuolaikinės situacijos. Dėl šių priežasčių ir atsirado šis straipsnis. Jo tikslas – ištirti Lietuvoje išleistų garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse leidybos mastą ir repertuarą. Tikslui įgyventi keliami šie uždaviniai: 1) apibrėžti garsinės knygos sąvoką; 2) apibūdinti tik garsinėms knygoms būdingus klasifikacijos kriterijus ir jais remiantis išanalizuoti Lietuvoje išleistas garsines knygas kompaktinėse plokštelėse bei išskirti leidybos raidos etapus.

Į straipsnio tyrimų lauką nepateko specifinės Lietuvos aklujų bibliotekos leidžiamos garsinės knygos. Jos nėra prieinamos plačiajai visuomenei, jomis naudotis gali tik bibliotekos skaitytojai. Tai regėjimo negalią turintiems žmonėms skirti specializuoti leidiniai, kurie galėtų būti atskiro tyrimo objektas.

Rašant straipsnį susidurta su informacijos trūkumu – nei Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos (LIBIS)

suvestiname kataloge, nei Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (LNB) rengiamame informaciniame biuletenyje „Lietuvos spaudos statistika“ neskelbiami garsinių knygų skaičiai ar pavadinimų sąrašai. Todėl analizuojant Lietuvoje išleistas garsines knygas naudotasi LNB suvestinio katalogo nemuzikinių garso įrašų sąrašu ir lietuviškuose internetiniuose knygynuose pateikiamu garsinių knygų asortimentu.

GARSINĖS KNYGOS SĄVOKA

Pagrindiniuose lietuvių kalbos žodynuose [11; 7], terminų bazėse [15; 13], moksliniuose straipsniuose termino, apibūdinančio garsinę knygą, nepateikiama. Keli, nors ir nelabai tikslūs, termino apibrėžimai aptikti specializuotuose žodynuose: „garsinė knyga – viso ar sutrumpinto knygos teksto įrašas magnetofono kasetėje, juostoje, plokštelėje ar kompaktiniame diske; gali būti lydimas muzikos“ [10, 112], „garsinė knyga – leidinys, kurio tekstą papildo plokštelės arba magnetinės juostos įrašas“ [6], bei vienas, rastas Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakyme [12]: „garsinė knyga – fizinėje laikmenoje įrašytas skaitovo tekstas, skirtas akliems ir silpnaregiams, kurio turinio peržiūrai ar klausymui reikia specialios įrangos“. Anglų kalbos aiškinamuosiuose žodynuose aptinkamas lietuviško termino *garsinė knyga* atitikmuo *audiobook*. Čia ši sąvoka apibrėžiama įvairiai: kaip „skaitomos knygos garso įrašas“ [20, 149] arba plačiau – „skaitomos knygos, dažniausiai romano, įrašas garso kasetėje arba kompaktiniame diske“ [17, 103].

Kaip matome, pateikti terminai yra gana siauri ir akcentuoja tradicinės (spausdintinės) knygos, kaip pirminio šaltinio, buvimą, laikmeną ir paskirtį (akliesiems ir silpnaregiams). Tačiau pastaruoju metu, sparčiai besikeičiant technologijoms (ypač skaitmeninėms), keičiasi ir garsinės knygos. Dabar garsinė knyga gali ir neturėti nešiojamos laikmenos (kasetės ar kompaktinės plokštelės), o būti prieinama internete (stacionarioje, nutolusioje laikmenoje), iš kur ją galima parsisiųsti tiesiai į klausymo įrenginį arba nešiojamą laikmeną. Adresatinė paskirtis taip pat gerokai prasiplėtė – dabar garsinės knygos yra leidžiamos ir skaitomos (klausomos) ne tik aklyųjų ir silpnaregių. Tradicinės spausdintos knygos, kaip pirminio garsinės knygos šaltinio, buvimas taip pat nėra privalomas.

Panagrinėsime terminą išskaidę jį į reikšmines dalis: *garsinė* ir *knyga*. Tiek lietuvių, tiek anglų kalbose terminai *garsinė knyga* ir *audiobook* yra sudaryti iš dviejų reikšminių žodžių (dalių). Atskirų reikšminių termino dalių prasmės abejuose kalbose yra tokios pačios. Pirmoji termino dalis *audio* (anglų kalboje) arba *garsinė* (lietuvių kalboje) nurodo objekto sąsają su garso elementais ir yra apibrėžiama kaip „susijusi su garsu ar klausymu“ [17, 103] ar „susijusi su garsu ar jo apdorojimu“ [13]. Antroji termino dalis *book* (anglų kalboje), arba *knyga* (lietuvių kalboje), taip pat nusako tą patį objektą – knygą. Ją čia suprasime plačiąja prasme, kaip spausdinio ar leidinio sinonimą.

Tradicinės spausdintinės knygos samprata yra neatsiejama nuo jos fizinės for-

mos (laikmenos) – popieriaus. Termino reikšminė dalis *garsinė* turi įtakos garsinės knygos apibrėžimui – knygos fizine išraiška reikia laikyti nebe susiūtus (surištus ar suklijuotus) lapus, o garsui įrašyti tinkamą laikmeną (vinilinę plokštelę, garsajuostę (audiokasetę), kompaktinę plokštelę ir kt.). Grafiniais ženklais perteiktą semantinę informaciją pakeičia įgarsinta (įkalbėta) semantinė informacija, o jai atkurti (groti) reikalinga speciali įranga – garso grotuvai. Apibendrinus dviejų termino dalių reikšmes bei remiantis pateiktais terminų apibūdinimais, galima suformuluoti tokią garsinės knygos sąvoką: garsinė knyga – balsu perskaitytos semantinės informacijos garso įrašas, tam tikru formatu užfiksuotas tam tikroje laikmenoje, kuriam klausyti (skaityti) reikalingas specialus prietaisas.

GARSINIŲ KNYGŲ KLASIFIKACIJOS KRITERIJAI

Lietuviškoje literatūroje klasifikuoti garsines knygas bandė tik Audronė Glosienė [10, 27], išskirdama dvi garsinių knygų rūšis – *kalbančiąją knygą* ir *kasetinę knygą*. Pati autorė pažymi, kad terminai nėra nusistovėję ir dabar jau akivaizdu, kad šis skirstymas yra nelogiškas (nepaaiškinta, kokiais kriterijais remiantis skirstoma) ir pasenęs. A. Glosienė kalbančiąją knygą apibrėžia kaip skirtą akliesiems ir silpnaregiams, nepardavinėjamą knygynuose bei formatu, platinimo ir naudojimo požiūriais besiskiriančią nuo kitų garsinių (kasetinių) knygų. Tokios garsinės knygos yra leidžiamos ir dabar ir tikrai sudaro tam tikrą (gana didelę) specifinių garsinių knygų gru-

pę. Tačiau vadinti jas *kalbančiomis* knygomis, ko gero, kiek netikslu – taip galima vadinti bet kokias garsines knygas. Tas pat pasakytina ir apie antrąją A. Glosienės klasifikacijos knygų rūšį – *kasetines knygas*. Autorė nenurodo, kokiais kriterijais remiantis išskiriama tokia garsinių knygų rūšis, kuri apima visas kitas garsines knygas, kurios nėra tiesiogiai skirtos akliesiems ir silpnaregiams. Pats pavadinimas (kasetinės knygos) lyg ir būtų užuomina į įrašo laikmeną (garsajuostę), bet čia pat autorė pažymi, kad kasetinės knygos gali būti įrašomos ir į kompaktines plokšteles.

Aptarsime tuos šiuolaikinius garsinių knygų klasifikacijos dalykus, kurie būdingi tik garsinei knygai. Aspektų, pagal kuriuos klasifikacija sutampa su spausdintinių knygų skirstymu į rūšis, nenagrinėsime.

Materialiąją knygos konstrukcija yra laikoma knygos forma, poligrafiniai ir leidybiniai aspektai, tai yra regimieji knygos bruožai. Garsinės knygos išorinę formą lemia įrašo standartas ir laikmena, į kurią garsinė knyga įrašyta ir kurioje ji saugoma. Pagal informacijos fiksavimo būdą išskiriamos dvi stambios laikmenų grupės – analoginės¹ ir skaitmeninės² laikmenos. Nuo laikmenos priklauso ir garsinės knygos gamybos būdas. Pagrindinės laikmenos į ku-

rias įrašomos garsinės knygos (klasifikacija pagal materialiąją garsinės knygos konstrukciją), yra tokios:

- vinilinė plokštelė – analoginė garsinės knygos įrašo laikmena, kurioje gali būti saugomas iki 50 minučių trukmės garso įrašas. Naudota nuo tokių knygų leidybos pradžios XX a. 4 dešimtmetyje iki garsajuosčių išpopuliarėjimo XX a. 8–9 dešimtmetyje [21, 8];
- garsajuostė – analoginė laikmena, kurioje paprastai gali būti saugomas 90–120 minučių trukmės garso įrašas. Ji daugiausia buvo naudojama iki XX a. 10 dešimtmečio, kol ją pakeitė kompaktinė plokštelė;
- kompaktinė plokštelė (CD) – tai skaitmeninei informacijai laikyti skirta optinė plokštelė (diskas), rinkoje pasirodžiusi XX a. 9 deš., tačiau itin išpopuliarėjusi po dešimties metų. Įrašo trukmė labai priklauso nuo naudojimo standarto ir taikomo duomenų suspaudimo (žr. 1 lentelę);
- skaitmeninis parsisiuntimas iš interneto (nutolusių stacionarių laikmenų) (angl. *digital download*) – garsinė knyga gali būti perduodama elektroniniams įrenginiams arba tiesiogiai klausoma kompiuteryje (nėra nešiojamos fizinės laikmenos, tik tam tikras skaitmeninis formatas). Skaitmeninio parsisiuntimo garsinėms knygoms taip pat dažniausiai naudojamas MP3 garso suspaudimo formatas. Įrašo trukmė neribota – kuo ilgesnis įrašas, tuo ilgiau užtruks parsisiuntimas;
- specialus skaitmeninis muzikos grotuvas (dažniausiai komplektuojamas su ausinėmis), kuriame yra įrašyta viena ar kelios

¹ Analoginė laikmena – laikmena, kurioje duomenys fiksuojami analoginiais dydžiais, verčiant matematinius dydžius į atitinkamas juose esančių fizikinių dydžių vertes (dažniausiai elektros įtampos ar srovės).

² Skaitmeninė laikmena – laikmena, kurioje duomenys fiksuojami skaitmeniniais dydžiais, įgyjančiais baigtinį būsenų ar reikšmių skaičių.

1 lentelė. Pagrindiniai garsinių knygų leidyboje naudojami kompaktinių plokštelių standartai

KOMPAKTINĖS PLOKŠTELĖS STANDARTAS	ĮRAŠO TRUKMĖ, MIN.	GARSO ĮRAŠYMO FORMATAS	PASTABOS
<i>Audio CD</i> (garso įrašo kompaktinė plokštelė)	74–80	WAV (nesuspaustas)	Šis kompaktinių plokštelių standartas sukurtas muzikos leidybai. Muzikinių albumų trukmė retai viršija 70–80 minučių, tad tokios plokštelės pakanka norint perteikti labai aukštos kokybės garso įrašą.
<i>Data CD</i> (duomenų kompaktinė plokštelė)	600–1800	MP3 (suspaustas)	Šis standartas garsinėms knygoms yra itin tinkamas (tačiau kol kas kompaktinėse plokštelėse naudojamas palyginti retai). Dėl panaudotos įrašo suspaudimo technologijos į lygiai taip pat atrodančią kompaktinę plokštelę telpa gerokai daugiau minučių įrašo.

garsinės knygos. Knyga yra perkama kartu su grotuvu, kuris dažniausiai būna nesudėtingos konstrukcijos ir skirtas būtent tai garsinei knygai klausyti. Informacijos, įrašytos tokia grotuve, keisti paprastai negalima.

Garsines knygas galima klasifikuoti **pagal įrašyto teksto santykį su spausdintu tekstu**. Tokia klasifikacija atspindi garsinės ir spausdintinės knygos sąveiką (arba priešpriešą). Remiantis šiuo aspektu, išskiriamos trys garsinių knygų rūšys [2]:

- tikslus spausdintinės knygos įrašas, nesutrumpinta knygos versija (angl. *unabridged audiobook*) – skaitomas kiekvienas spausdintinės knygos žodis, niekas nėra praleidžiama;
- sutrumpinta knygos versija (angl. *abridged audiobook*) – originalus spausdintinės knygos tekstas sutrumpinamas, kai kurios teksto vietos išbraukiamos, tačiau

išlaikomas istorijos siužetas, pagrindinės charakteristikos, pasakojimo stilius;

- savarankiška garsinė knyga, neturinti spausdintinės versijos (angl. *audio original / audio only / spoken word audiobook*) – garsinė knyga, paremta ne spausdintinės knygos tekstu, o tik žodiniu turiniu (pavyzdžiui, seminarai, skaitovo kalba, įvairūs pasisakymai).

Atskirai reikėtų aptarti sutrumpintas knygų versijas. Rengiant tokią garsinę knygą, trumpinami originalūs sakiniai, pakeičiami žodžiai ar sakinio konstrukcijos, išbraukiamos tam tikros spausdintinės knygos dalys. Tokiu būdu siekiama, kad įgarsinant būtų lengviau išstarti, o klausantis – tekstas gražiau skambėtų. Jei knygą garsina vienas skaitovas, dialoguose gali būti sunku atskirti skirtingus veikėjus, tad dialogai dažnai paverčiami pasakojimu, vieno veikėjo žodžiai priskiriami kitam. Taigi originali knyga,

klausantis jos sutrumpinimo, gali būti sunkiai atpažįstama lyginant su spausdinta jos versija. Iš aptartos klasifikacijos matyti, kad garsinė knyga gali tiek papildyti spausdintinę (kaip būdas kitaip įsisavinti informaciją) knygą, tiek konkuruoti (skaitytojui gali pakakti tik garsinės knygos) su ja.

Garsinių knygų trumpinimas ir kitoks perdirbimas dažnai susijęs su inscenizavimu (angl. *dramatization*). **Pagal teksto skaitymo pobūdį** garsinės knygos skirstomos į šias rūšis:

- vieno skaitovo balsu skaitomas ir įrašomas tekstas;
- inscenizavimas – garsinė knygos adaptacija, naudojant įgarsinimą keliais balsais, garso efektus ir muziką.

Dažniausiai tiek grožinės, tiek negrožinės literatūros kūriniai yra įrašomi vieno diktoriaus. Toks knygos įrašas yra labiausiai neutralus, suteikiantis skaitytojui interpretacijos galimybę, neblaškantis jo dėmesio balsų ir garsų įvairove. Kartais romanus įgarsina keli aktoriai. Knygos inscenizavimo pavyzdys galėtų būti vaikams skirtos knygutės, kurioms būdingas teatralizuotas skaitymas, dainelių intarpai, garso efektai.

Nors garsinių knygų klasifikacija **pagal adresatinę paskirtį** atitinka spausdintinių leidinių rūšis, reikėtų atkreipti dėmesį į aklųjų leidinio rūšį. Kaip ir Brailio raštu spausdintos knygos, skirtos akliesiems ir silpnaregiams, garsinės knygos, skirtos tokiai auditorijai, turi tam tikrų niuansų. Rengiant tokias knygas regėjimo negalių turintiems žmonėms stengiamasi, kad jomis naudotis būtų kuo paprasčiau ir lengviau.

Pateikiama įrašyta naudojimosi instrukcija, tekstas skirstomas į garsinius skirsnius. Ta pati garsinė knyga įrašoma dviem greičiais – įprastu (normalaus skaitymo tempu) ir padidintu tempu (apie 30 proc. greičiau) [21, 18].

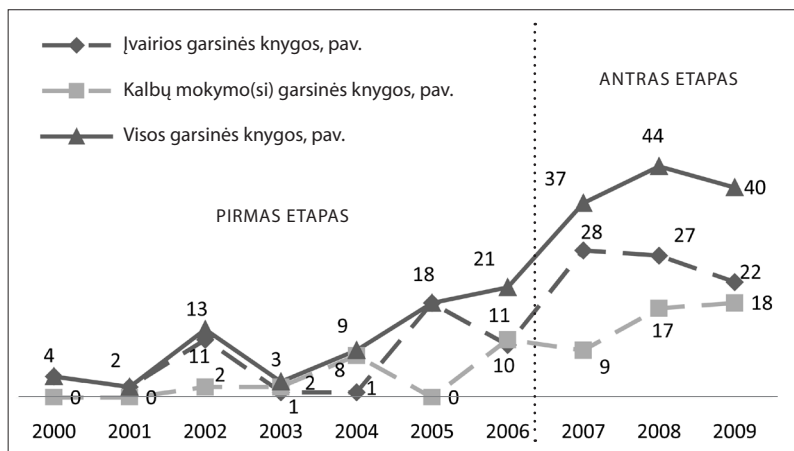
GARSINIŲ KNYGŲ KOMPAKTINĖSE PLOKŠTELĖSE REPERTUARO ANALIZĖ

Siekiant išanalizuoti garsinių knygų leidybos situaciją (apimtis ir repertuarą) Lietuvoje, nagrinėtos 2000–2009 m. šalyje išleistos garsinės knygos kompaktinėse plokštelėse. Tyrimo šaltinis – LIBIS suvestinis katalogas bei lietuviški internetiniai knygynai, savo asortimente turintys garsinių knygų. Chronologinės ribos pasirinktos atsižvelgiant į pirmos garsinės knygos kompaktinėje plokštelėje išleidimo metus – 2000 m. ir paskutinius kalendorinius metus, kurių pagrindiniai statistiniai duomenys buvo prieinami atliekant tyrimą, – 2009 m. Statistinei ir repertuaro analizei naudotas kiekybinis tyrimo metodas.

Garsinių knygų leidybos raida.

Pirmosios garsinės knygos kompaktinėse plokštelėse išleistos 2000 m. Tais metais pasirodė keturių „Martis“ išleistų garsinių knygų vaikams serija – „Gražiausias Anderseno pasakos“, „Gražiausias brolių Grimų pasakos“, „Grybų karas“ ir „Pasakėlės“. 2001 m. pasirodžiusios dvi garsinės knygos taip pat buvo parengtos šio leidėjo. Visos „Martis“ išleistos garsinės knygos pasirodė 2000–2002 m.

2003 m. buvo išleistos tik trys garsinės knygos. Tai bene prasčiausi garsinių knygų

1 p av. Išleistų garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse pavadinimų skaičius 2000–2009 m.

kompaktinėse plokštelėse leidybos metai. 2000–2001 m. ir 2005 m. neišleista nė vienos kalbų mokymo(si) garsinės knygos.

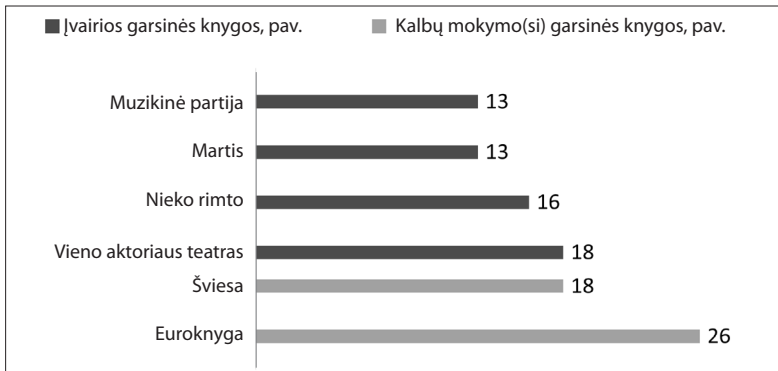
Nuo 2007 m. pastebimas kiek ryškesnis išleidžiamų garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse skaičiaus didėjimas. Tik 2009 m. knygų skaičius kiek krito, tai, ko gero, gali būti sietina su šalį ištikusia ekonomikos krize ir kompaktinės plokštelės kaip laikmenos populiarumo mažėjimu. Tačiau kalbų mokymo(si) knygų skaičius liko panašus (2008 m. – 17 knygų, 2009 m. – 18). Mažiausiai garsinių knygų išleista 2001 m. – tik dvi ir 2003 m. – trys; daugiausia – 44 knygos – 2008 m. Išleistų garsinių knygų skaičius ir jų kaita vaizduojama 1 paveiksle.

Pagal 2000–2009 m. duomenis Lietuvoje išleistos 191 garsinė knyga kompaktinėse plokštelėse (skaičiuojant tik garsines knygas, kurios yra išleistos kaip savarankiški leidi-

niai, o ne kaip spausdintinių knygų priedai). Vidutiniškai per metus išleidžiama 12,4 įvairių ir 6,7 kalbų mokymo(si) garsinių knygų. Bendras vidutiniškai per metus išleidžiamų garsinių knygų skaičius yra 19,1.

Nagrinėjant kiekvienais metais išleistų garsinių knygų bendrą skaičių, galima išvelti du garsinių knygų leidybos raidos etapus: atsiradimo ir augimo (2000–2006 m.) bei sąlyginio pastovumo (2007–2009 m.). Šie etapai išskiriami dėl skirtingo leidybos masto. Nors išleidžiamų garsinių knygų skaičius kilo jau nuo 2003 m., bet 2007 m. matomas ryškus jų skaičiaus šuolis: nuo 21 knygos 2006 m. iki 37 knygų 2007 m.

Per pirmąjį etapą išleista vos kiek daugiau nei trečdalis – 36,6 proc. – visų garsinių knygų. Daugiausia knygų (21 knyga) išleista paskutiniaisiais šio etapo metais – 2006 m., visais kitais jų skaičius neviršijo 20, o net trejus metus (2000, 2001 ir 2002 m.) buvo

2 pav. Daugiau nei 10 garsinių knygų per 2000–2009 m. parengę leidėjai

išleidžiama mažiau nei penkios knygos. Per šio etapo metus pastebimas vienas ryškus knygų skaičiaus augimas – iki 13 knygų 2002 m. ir iškart staigus kritimas kitais metais – iki 3 knygų.

Per antrąjį etapą – paskutinius tris tiriamo laikotarpio metus (2007–2009 m.) – išleista didžioji dalis visų garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse, net 63,4 proc. Tai rodo tam tikrą leidėjų suaktyvėjimą rinkoje ir galbūt didesnę visuomenės susidomėjimą. Per šiuos trejus metus išleidžiamų garsinių knygų skaičius išliko gana pastovus (atitinkamai 37, 44 ir 40). Antrojo etapo pradžia sutampa su sparčiu šalies ekonomikos augimu, o pabaiga – su ekonomikos krizės pradžia (paskutiniais 2009 m. išleidžiamų garsinių knygų skaičius kiek sumažėjo).

Leidėjai. Kompaktinėse plokštelėse įrašytas garsines knygas, išleistas 2000–2009 m., parengė 49 skirtingi leidėjai. Vidutiniškai per dešimt metų kiekvienam leidėjui tenka po 3,9 knygos. Aptikta ir viena knyga, kurios leidėjas nenurodytas.

104 knygas (t. y. 54,5 proc. visų knygų) yra išleidę tie leidėjai, kurie per tiriamus dešimt metų parengė 10 ir daugiau knygų. Tai du kalbų mokymo(si) garsinių knygų leidėjai – „Euroknyga“ ir „Šviesa“, bei keturi įvairių garsinių knygų leidėjai – „Vieno aktorius teatras“, „Martis“, „Muzikinė partija“ ir „Nieko rimto“ (2 pav.).

Tyrime įvairios ir kalbų mokymui(si) skirtos garsinės knygos leidėjo aspektu analizuotos atskirai, kaip dvi atskiros knygų grupės, nes nė vienas iš 49 leidėjų nėra išleidęs ir vienai, ir kitai grupei priskiriamų knygų. Čia galima žiūrėti Lietuvos leidėjų specializaciją – leidėjai leidžia arba tik kalbų mokymo(si), arba tik kitokias (tarp jų ir mokymosi) įvairaus pobūdžio garsines knygas.

Įvairaus pobūdžio (ne kalbų mokymosi) garsines knygas yra išleidę 42 leidėjai (vienas iš jų yra nežinomas), kiekvienam vidutiniškai per šiuos dešimt metų tenka tik 2,9 knygos. Dešimt ir daugiau knygų parengusių keturių leidėjų produkcija sudaro 48,4 proc. visų tokio pobūdžio garsinių

knygų (60 knygų iš 124). Produktiviausiu leidėju galima vadinti „Vieno aktorius teatro“ – 18 knygų, po 13 knygų yra išleidę „Martis“ ir „Muzikinė partija“, 16 knygų – leidykla „Niekio rimto“. „Vieno aktorius teatras“ rengia garsines knygas ir suaugusiems, ir vaikams, kitos trys – tik vaikams. Pažymėtina, kad „Martis“ visas 13 garsinių knygų išleido per pirmus trejus tiriamo laikotarpio metus (2000–2002 m.).

Daugiau nei pusė – 27 leidėjai yra išleidę tik po vieną garsinę knygą, dvi tris knygas – 10 leidėjų (20,4 proc.). Po keturias garsines knygas išleido įmonė „Pačiolis“ ir „Lietuvos radijas“, penkias – muzikos įrašų studija „Zuzi Records“, šešias – internetinis knygynas „Patogu pirkti“. Galima konstatuoti, kad daugumai Lietuvos leidėjų garsinių knygų leidyba yra tik vienas kitas atsitiktinis atvejis.

Kalbų mokymui(si) skirtas knygas per tiriamąjį laikotarpį yra parengę septyni skirtingi leidėjai: „Eurokalbos“, „Euroknyga“, „Gimtasis žodis“, „Logitema“, „Presvika“, „Šviesa“ ir „Technika“. Kiekvienam per dešimt metų tenka vidutiniškai 9,6 išleistos garsinės knygos.

Net 44 garsines knygas, t. y. du trečdalius visų knygų, parengė du 10 ir daugiau knygų išleidę leidėjai: „Euroknyga“ – 26 ir „Šviesa“ – 18 knygų. Pirmoji leidyklos „Šviesa“ išleista garsinė knyga pasirodė 2006 m., šios leidyklos knygos skirtos anglų, rusų ir lietuvių kalbos mokymui(si). „Euroknyga“ garsines knygas pradėjo leisti dviem metais anksčiau – 2004 m., ji rengia įvairioms kalboms mokyti(s) skirtas knygas (ispanų, italų, arabų, danų, olandų ir kt.).

Tarp kalbų mokymui(si) skirtų garsinių knygų leidėjų dominuoja daugiau knygų išleidusios leidyklos nei įvairių kitokių knygų leidėjai: be minėtų „Šviesos“ ir „Euroknygos“, leidyklos „Logitema“ bei „Presvika“ yra išleidusios atitinkamai devynias ir aštuonias garsines knygas. Kitos trys leidyklos dalijasi šešias likusias garsines knygas: „Eurokalbos“ – viena knyga, „Technika“ – dvi knygos, „Gimtasis žodis“ – trys knygos.

Daugelis garsinių knygų leidėjų nėra didžiosios spausdintinių knygų leidyklos, bet pavieniai leidėjai – asmenys ar tam tikros įstaigos, organizacijos. Pagal 2009 m. Lietuvos spaudos statistikos duomenis [14], iš 15 produktyviausių tų metų leidėjų tik trys leidyklos yra išleidusios nors vieną garsinę knygą – tai „Šviesa“, „Technika“ ir „Vaga“.

Garsinių knygų leidėjus galima skirstyti į juridinius asmenis (įmones, įstaigas, organizacijas ir pan.) bei fizinius asmenis. Tokių tarp garsinių knygų leidėjų yra penki – Aurimas Guoga, Ramūnas Mendelis, Rūta Sargautytė, Algirdas Karalius ir Vytautas V. Landsbergis, kartu išleidę 7 garsines knygas (3,7 proc. visų garsinių knygų). Visi kiti leidėjai yra juridiniai asmenys, kurie gali būti klasifikuojami pagal teisinį statusą: pelno siekianti organizacija, ne pelno organizacija, valstybinė įstaiga. Nenurodytas leidėjas negali būti priskiriamas nė prie vieno organizacijos tipo. Taip pat leidėjus galima skirti ir pagal veiklos pobūdį, t. y. kokią veiklą jie vykdo.

Komeraciniai leidėjai, arba pelno siekiančios organizacijos, daugiausia uždaro

sios akcinės bendrovės, tarp garsinių knygų leidėjų yra dvidešimt keturi (penki iš jų yra kalbų mokymo(si) garsinių knygų leidėjai), nekomerciniai, arba ne pelno, – dvylika (du – kalbų mokymo(si)) ir šešios valstybinės įstaigos. Iš viso komerciniai leidėjai yra išleidę 117 garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse, o tai sudaro 61,3 proc. visų knygų skaičiaus.

Prie komercinių leidėjų skirtinos leidyklos „Dominicus Lituanus“, „Eugrimas“, „Kronta“, „Luceo“, „Nieko rimto“, „Vaga“ bei kalbų mokymo(si) garsines knygas leidžiančios leidyklos „Gimtasis žodis“, „Logitema“, „Presvika“, „Šviesa“. Nemaža dalis pelno siekiančių leidėjų yra garso įrašų (daugiausia muzikos) leidybos įmonės: „Muzikinė partija“, „Prior records“, „Tembras“, „Tigris“, „Top records“, „Zuzi Records“. Prie komercinių leidėjų grupės skirtina ir renginių organizavimo įmonė „Intervid“, apskaitos ir mokesčių paslaugų įmonė „Pačiolis“ [18], internetinis knygynas „Patogu pirkti“, D. Radkevičiaus PĮ („Rgrupė“), „TMD Publishing“ ir IĮ „Eurokalbos“. Šiuo metu veiklos nebevykdo, bet komerciniais leidėjais laikomos įmonės „Martis“ ir „Mūsų knyga“.

Prie nekomercinių (pagal įstatų ne pelno) leidėjų daugiausia priskirta viešųjų įstaigų (VšĮ): „Aristera Dexia“, „Brailio spauda“, „Gerosios naujienos centras“, leidyklos „Ramios bitės“ ir „Terra publica“, Tautinių bendrijų namai, „Vieno aktorius teatras“ ir Europos kalbų mokymo centro leidykla „Euroknyga“. Ne pelno organizacijomis taip pat laikytini Vilniaus Gedimino technikos universiteto, Lietuvos Respublikos

valstybinės aukštosios mokyklos, leidykla „Technika“, JAV lietuvių bendruomenės kultūros taryba, Lietuvos Biblijos draugija ir leidybinė grupė „Šiaurė“. Iš viso šių leidėjų yra išleista 55 knygos – 28,9 proc. visų garsinių knygų.

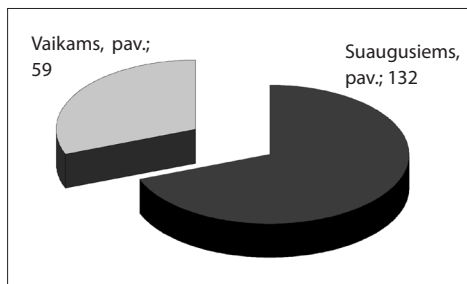
Valstybinės įstaigos – Lietuvių kalbos institutas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos radijas, Lietuvos rašytojų sąjungos Kauno skyrius, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka – išleido 10 garsinių knygų (5,2 proc.).

Visoms nors vieną garsinę knygą išleidusioms įmonėms ar organizacijoms garsinių knygų leidyba nėra pagrindinė veikla. Galima konstatuoti, kad Lietuvoje nėra nė vieno leidėjo (ne fizinio asmens), kuris specializuotųsi leisti garsines knygas.

Santykis su spausdintu tekstu. Daugeliu atveju nei LIBIS suvestinio katalogo, nei knygų katalogų pateikiamuose knygų aprašymuose šiuo aspektu nenurodoma knygos rūšis (ar tai tikslus įgarsinimas, ar sutrumpinimas, ar tai garsinė knyga, neturinti spausdintinės versijos), todėl ir knygų pagal santykį su spausdintu tekstu tiksliai suskirstyti neįmanoma. Tik prie dviejų leidyklos „Eugrimas“ knygų („Etiketas kiekvienam“ ir „Kaip tapti turtingam. Didieji mokinio žvaigždės sandorai“) buvo nurodyta, kad tai sutrumpinta knygos versija. Taip pat galima teigti, kad keturios „Pačiolio“ parengtos garsinės knygos yra paremtos tik žodiniu turiniu, o ne spausdintu tekstu. Tai trijų seminarų (23, 26 ir 28-ojo) įrašai

ir vienas mokymo centro „audio kursas“. Tikslėnių apibendrinimų apie garsinių knygų santykį su spausdintu tekstu daryti neįmanoma dėl to, kad leidėjai nepateikia informacijos, koks knygos variantas yra išleistas. Galima tik rekomenduoti leidėjams ateityje tokią informaciją nurodyti garsinių knygų aprašymuose – tai padėtų skaitytojams apsispręsti ir tiksliai žinoti knygos pobūdį dar prieš įsigyjant.

Adresatinė paskirtis. Pagal adresatinę paskirtį pavadinimų skaičiumi išsiskiria vaikams ir jaunimui skirtos garsinės knygos. Jų yra 59 (31 proc.). Kitos 132 (69 proc.) priskirtinos suaugusiems (3 pav.). Toks pasidalijimas atitinka pasaulinės rinkos tendencijas: kur kas populiareesnės yra garsinės knygos suaugusiems ir dėl to jų leidžiama daugiau nei knygų vaikams [3, 3].

3 pav. Garsinių knygų pasiskirstymas pagal adresatinę paskirtį

Garsinių knygų autoriai. Prie 89 knygų iš 191 (47 proc.) yra nurodomas knygos autorius, keliais atvejais – ne įgarsinto teksto autorius, bet skaitovas. Aštuoniolikos knygų, prie kurių nurodytas autorius, yra ne lietuvių autorių, kurie sudaro mažu-

mą – 20 proc. Tad galima konstatuoti, kad daugumos (80 proc.) garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse autorių yra lietuviai. Autorius nurodytas prie 35 knygų vaikams (10 iš jų užsienio autoriai), prie 49 knygų suaugusiems (7 užsienio autoriai) ir prie kalbų mokymui(si) skirtų penkių garsinių knygų (1 užsienio autorius).

Tikslinė paskirtis. Tikslinė paskirtis yra spausdintų knygų klasifikacijos aspektas, kuris nurodo leidinio paskirtį vartotojo požiūriu, t. y. apibūdina, kokią naudą vartotojui leidinys teikia. Šiuo aspektu garsinės knygos gali būti skirstomos pagal įrašyto teksto (turinio) pobūdį: grožinė ir negrožinė (mokslinė, mokomoji, reklaminė ir t. t.) literatūra. Kalbų mokymo(si) 67 garsinės knygos priskirtos prie negrožinės literatūros. Visos 59 garsinės knygos vaikams priskirtos prie grožinės literatūros, tai įvairių pasakų įgarsinimai, 36 knygos suaugusiems – prie grožinės literatūros, 29 – prie negrožinės.

Garsinių produktų leidėjų asociacijos duomenimis [3, 4], JAV ir Vakarų Europoje grožinės literatūros garsinės knygos yra kur kas populiareesnės už negrožinės – grožinės literatūros knygų skaičius yra maždaug tris kartus didesnis. Lietuvoje tokio skirtumo beveik nėra: 95 grožinės ir 96 negrožinės literatūros knygos sudaro beveik lygiai po 50 procentų.

Suaugusiems skirtos 36 grožinės literatūros garsinės knygos nagrinėtos pagal literatūros rūšį. Epikai priskirta 16 knygų, lyrikai – 20. Lyrikos knygos – tai daugiausia lietuvių poetų eilėraščių skaitymai. Tik

dvi knygos (abi skirtinos prie lyrikos) iš visų suaugusiųjų grožinės literatūros garsinių knygų nėra lietuvių autorių – tai Williamo Shakeaspeare'o „33 sonetai“ ir Marinos Cvetajevos „Gospodin moj – Vremia...“.

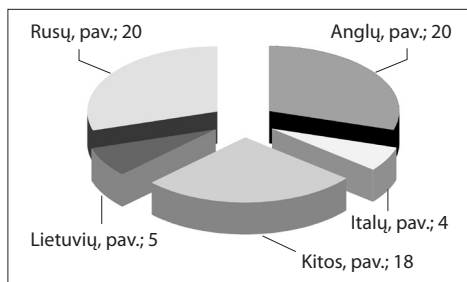
Suaugusiųjų grožinė literatūra, skiriama epikai, daugiausia yra lietuvių rašytojų klasikų kūriniai: Jono Biliūno, Žemaitės, Šatrijos Raganos, Vinco Krėvės, Kazio Borutos. Pastarojo apysaka „Baltaragio malūnas“ 2007 m. išleista net dviejų leidėjų – „Mūsų knyga“ ir „Top records“.

Teksto kalba / kalba, kuriai mokyti(s) knyga yra skirta. Analizuojant įvairias garsines knygas, teksto kalba laikoma ta kalba, kuria knyga yra įgarsinta, o kalbų mokymo(si) garsinių knygų atveju – kalba, kuriai mokyti(s) knyga yra skirta.

Iš visų 124 įvairaus pobūdžio garsinių knygų tik dvi knygos (viena vaikams ir viena suaugusiesiems) – Hanso Christiano Anderseno pasakos ir rusų poetės M. Cvetajevos eilėraščių skaitymas „Gospodin moj – Vremia...“ – yra įrašytos rusų kalba.

Kalbų mokymui(si) skirtų garsinių knygų kalbų pasiskirstymas yra kur kas įvairesnis (4 pav.).

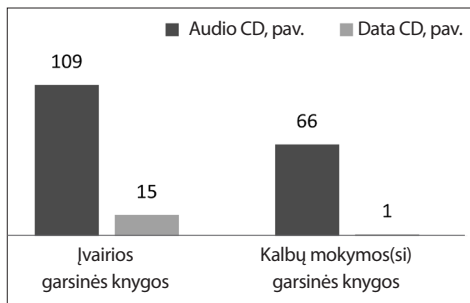
Kaip matyti iš diagramos, daugiausia kalbų mokymo(si) garsinių knygų, išleistų 2000–2009 m., skirtos anglų ir rusų kalboms – po 20. Kitų kalbų knygų yra kur kas mažiau – trečią poziciją užima penkios lietuvių kalbos knygos, toliau – keturios italų kalbos knygos. Kitų kalbų garsinių knygų tėra išleista po vieną ar dvi. Iš garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse galima daugiau ar mažiau mokyti(s) 18 kalbų.

4 pav. Kalbų mokymo(si) garsinių knygų pasiskirstymas pagal mokomąją kalbą

Įrašymo standartas. Tikslus garsinės knygos įrašymo kompaktinėje plokštelėje standartas nenurodomas nei LIBIS suvestinio katalogo, nei knygynų kataloguose pateikiamuose duomenyse. Tik jeigu garsinė knyga įrašyta *Data CD* standartu, prie įrašo informacijos LIBIS suvestiniame kataloge nurodomas *MP3* formatas. Kitų kompaktinių plokštelių įrašymo standartas atpažintas pagal įrašo trukmę (vienoje kompaktinėje plokštelėje ar keliuose plokštelėse kartu): *Audio CD* standartu įrašytoje plokštelėje ilgiausia įrašo trukmė gali būti 80 min., o *Data CD* – dažniausiai gerokai daugiau nei 80 min. Taip pat galima manyti, kad jei garsinė knyga yra įrašyta keliuose plokštelėse, ko gero, įrašymo standartu bus pasirinktas *Audio CD*, o ne *Data CD*.

Kaip matoma iš pateiktų duomenų (5 pav.), *Data CD* standartu per 10 metų tėra išleista 16 garsinių knygų, iš kurių tik viena yra skirta kalbų mokymui(si). Tai sudaro 8,4 proc. visų knygų. Didžioji dalis tokiu standartu įrašytų knygų yra tokių spausdintinių knygų kaip romanai ar apy-

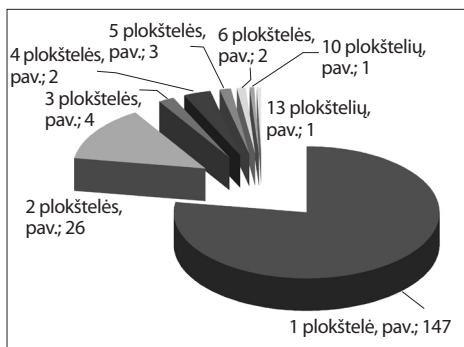
5 pav. Garsinių knygų įrašymo standartų pasiskirstymas

sakos garsinės versijos. Visos šešios „Patogu pirkti“ išleistos knygos yra įrašytos *Data CD* standartu.

Galima konstatuoti, kad *Data CD* standartas Lietuvos leidėjų nėra dažnai naudojamas. Priežastys galėtų būti kelios. Galbūt leidėjams pakanka *Audio CD* 80 minučių įrašų trukmės ir jie siekia, kad išleistą garsinę knygą būtų galima klausyti ir senesniais grotuvais. Kita vertus, *MP3* formato failus iš *Data CD* labai lengva platinti ir jais dalintis – galbūt čia leidėjai išvelgia galimus nuostolius.

Kompaktinių plokštelių kiekis. Lietuvos leidėjai garsines knygas dažniau leidžia *Audio CD* standartu (nei *Data CD*), kur įrašų apimtis (trukmė) yra palyginti trumpa – daugiausia 74–80 minučių, tad kartais garsinė knyga yra įrašoma į kelias plokšteles.

Daugiausia garsinių knygų – 147 knygos (93 įvairių ir 54 kalbų mokymo(si), arba 77 proc., yra išleistos tik vienoje kompaktinėje plokštelėje. Taip pat dalis knygų yra įrašytos ir į dvi plokšteles (26 knygos),

6 pav. Garsinių knygų kompaktinių plokštelių skaičius

tačiau didesniame skaičiuje laikmenų tėra saugoma vos keliolika knygų (6 pav.). Kalbų mokymo(si) garsinės knygos į daugiau nei vieną kompaktinę plokštelę yra įrašytos į dvi plokšteles – 12 knygų ir keturias – viena knyga.

Čia galima paminėti ir leidinių serijas. Tarp visų išleistų garsinių knygų akivaizdi tik viena „Patogu pirkti“ išleista šešių garsinių knygų serija – „Įgarsinta lietuvių klasiikinė literatūra“. Serijos pavadinimas buvo nurodytas LIBIS suvestinio katalogo pateikiamoje informacijoje. Kitas serijas galima išskirti pagal knygų pavadinimų panašumą ir jų pobūdžio sutapimą. Tai „Muzikinės partijos“ leidžiamos garsinės knygos vaikams – Gražiausios (jūrų, lietuvių, pasaulio tautų, žiemos ir t. t.) pasakos ir Įdomiosios (anglų, makedoniečių, slovėnų, tadžikų, tuvių) pasakos bei taip pat vaikams skirtos „Martis“ išleistos indų, Kambodžos, karelių, kubiečių, latvių, lietuvių, turkmėnų liaudies pasakos. Prie serijų galima priskirti ir „Vieno aktoriaus teatro“ nuo 2005 m. leidžiamą

kolekciją „Lietuvių aktorių balsai“ [23]. Šią seriją sudaro 17 iš 18 šio leidėjo išleistų garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse (tik Bernardo Brazdžionio „Per pasaulį keliauja žmogus“ nepriskiriama šiai kolekcijai). Garsinių knygų skaitovai yra Lietuvoje žinomi aktoriai – Virginija Kochanskytė, Laimonas Noreika, Rūta Staliliūnaitė ir kt.

Garsinių knygų kainos. Tyrimo metu (2011 m. balandį) internetiniuose knygynuose buvo rastos nurodytos 65 iš 191 garsinių knygų kainos. Kitų 126 garsinių knygų tuo metu prekyboje nebuvo. Jeigu knygynų kainos skyrėsi, buvo fiksuojama žemiausia kaina. Kainų diapazonas labai platus: nuo 7 litų („Jonas Paulius II kalba Lietuvai 1993“, leidėjas „Lietuvos radijas“) iki 495,80 lito (Aurimas Guoga. „Nematomas sėkmės pusė“, leidėjas Aurimas Guoga). Vidutinė kaina 35,57 lito. Knygos, kurių kaina žemesnė nei vidutinė, sudarė 80 proc. (52 vienetai). Dažniausiai pasitaikanti garsinių knygų kaina yra 10–20 litų. Tiek kainuoja 58 proc. (38 vnt.) garsinių knygų. Tikėtina, kad dėl didesnių antkainių garsinės knygos tradiciniuose knygynuose yra brangesnės.

GARSINIŲ KNYGŲ VAIDMUO BENDROJE KNYGŲ RINKOJE IR ATEITIES PERSPEKTYVOS

JAV Garsinių produktų leidėjų asociacija yra paskelbusi 29 asociacijos narių 2009 metų pardavimo duomenis [3, 1]: parduota beveik 20 milijonų garsinių knygų, už kurias gauta 291 mln. JAV dolerių. Kadangi leidėjai krizės metu turėjo sumažinti garsi-

nių knygų kainas, jų pajamos, palyginti su 2008 m. duomenimis, sumažėjo 12 proc., tačiau išaugo nupirktų vienetų skaičius. Palyginimui – 2009 metais JAV rinkoje tekstinių skaitmeninių knygų parduota už 167 mln. JAV dolerių (daugiau kaip trigubas augimas nuo 2008 metų, kai parduota už maždaug 50 mln. JAV dolerių) [9]. Tradicinių spausdintinių knygų pardavimas JAV 2009 metais buvo 11,25 milijardų JAV dolerių [1]. Garsinių produktų leidėjų asociacija prognozavo, kad per 2009 metus visoje pasaulinėje garsinių knygų rinkoje bus gauta maždaug 900 milijonų JAV dolerių pajamų [3, 1].

Lietuvos statistikos departamento duomenimis [22], iš viso 2000–2009 metais užregistruota ir į apskaitą įtraukta 43 689 spausdintinės knygos ir brošiūros bendru 83,4 mln. egz. tiražu. Jeigu prie šių skaičių pridėtume per tą patį laikotarpį išleistas garsines knygas kompaktinėse plokštelėse (191 vnt.), tai gautume, kad garsinės knygos sudaro apie 0,44 proc. bendro spausdintinių ir garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse pavadinimų skaičiaus. Deja, neįmanoma nurodyti Lietuvos garsinių knygų pardavimo ar tiražų skaičiaus, nes nei pačios leidyklos, nei Statistikos departamentas tokios informacijos neteikia.

Garsinių produktų asociacijos duomenimis, 2009 m. parsisiunčiamų iš interneto garsinių knygų skaičius pranoko kompaktinėse plokštelėse įsigytų knygų skaičių [16]. Tai galima paaiškinti kainos skirtumu – parsisiunčiamos knygos yra pigesnės. Kitas veiksnys – nešiojamų MP3 grotuvų bei

išmaniųjų telefonų išpopuliarėjimas (į juos parsisiųsti ir klausyti garsines knygas labai patogiu). Kompaktinių plokštelių populiarumas vis mažėja – kai kurie kompiuterių gamintojai savo gaminamuose nešiojamuose kompiuteriuose jau netgi nekomplektuoja kompaktinių plokštelių skaitymo įrenginių. Galima numanyti, kad ateityje garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse leidyba tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje tik mažės ir ilgainiui pereis į parsisiunčiamų garsinių knygų leidybą. Tokios knygos bus platinamos tik internetiniuose knygynuose.

Jau šiuo metu didžiausias internetinis knygynas *Amazon.com* yra įsteigęs vieną pagrindinių garsinių knygų platintojų internete – *Audible.com*. Čia pateikiama įvairių garsinių knygų leidėjų produkcija, kurią vartotojai gali parsisiųsti į savo kompiuterius. Internete gyvuoja ir kur kas daugiau mažesnių garsinių knygų knygynų (*Audiogo.co.uk*, *BBCaudiobooksAmerica.com*, *SpokenNetwork.com*, *HarperCollins.iamplyfy.com* ir t. t.) ar net nuomos punktų (*SimplyAudiobooks.com*).

JAV yra įkurtas specialus interneto tinklapis, skirtas garsinių knygų mėgėjams, – *AudiobookCommunity.com*. Tai tarsi atviras forumas, kuriame gerbėjai gali diskutuoti apie jų mėgstamas knygas, keistis nuomonėmis ir patirtimis, susisiekti su garsinių knygų leidėjais, autoriais, skaitovais.

Matthew Rubery mini galimybę pačiam žmogui įrašyti savo garsinę knygą: tereikia kompiuterio ir balso įrašymo įrenginio, kad būtų galima sukurti garsinę knygą (tai galima pavadinti garsiniu tinklaraščiu) [19,

10]. Tokią iniciatyvą propaguoja internetinis puslapis *LibriVox.org* – nekomercinis, ne pelno projektas, kurio pagrindinė idėja yra knygas, kurių autorių teisės jau pasibaigusios, paversti į garsines knygas, kurias būtų galima nemokamai parsisiųsti iš projekto tinklapio. Projektas yra pagrįstas savanorių darbu, kiekvienas gali tapti knygos skaitovu.

Visi pateikti pavyzdžiai, Garsinių produktų leidėjų asociacijos duomenys rodo, kad garsinių knygų rinka Vakarų Europoje ir JAV yra labai išplėtotą ir visuomenės susidomėjimas tokiomis knygomis yra gana didelis.

Lietuvoje garsinių knygų rinka nėra plati, neugdomi jos vartotojai, tačiau galima išvystyti tam tikras panašių nagrinėtų reiškinų užuomazgas. Internetu gyvuoja vienas specializuotas internetinis knygynas *Audio knyga.lt*, prekiaujantis lietuvių ir užsienio autorių garsinėmis knygomis. Iš jo knygas galima atsisiųsti tiesiai į savo kompiuterį, jos nėra parduodamos kompaktinėse plokštelėse ar kitoje fizinėje laikmenoje. Šiame interneto puslapyje skelbiama informacija, kad tai pirmoji internetinė garsinių knygų parduotuvė Lietuvoje [4].

Didžiausių spausdintinių knygų internetinių knygynų (www.patogupirkti.lt, www.blk.lt, www.manoknyga.lt) asortimente yra ir garsinių knygų. Asortimentų dydis – nuo kelių iki kelių dešimčių garsinių knygų, išleistų lietuvių ir užsienio leidėjų.

Socialiniame tinklalapyje *Facebook* yra susikūręs lietuviškas profilis „Audio knygos“, kuris skirtas, kaip skelbiama pačiame

profilyje, garsinių knygų mėgėjams ir kuriame kviečiama diskutuoti, pareikšti savo nuomonę, pateikti įvairių patarimų ir nuorodų [5].

Ateities perspektyvos. Pasaulyje garsines knygas kompaktinėse plokštelėse jau keičia atsisiunčiamos iš interneto. Regis, toks pasikeitimas anksčiau ar vėliau įvyks ir Lietuvoje. Keičiasi ne tik knygos formatai ir laikmenos, bet ir pats knygos pobūdis. Šiuo metu atsiranda vis naujų garsinės knygos patobulinimų, tačiau neaišku, ar jie įsitvirtins ir ar juos pamėgs vartotojai.

Viena iš tokių naujovių – didžiausio pasaulyje internetinio knygyno *Amazon.com* gaminamuose skaitmeninių knygų skaitytuvuose *Amazon Kindle* ar *Apple* planšetiniame kompiuteryje *iPad* įdiegtos „tekstas–kalba“ (angl. *text-to-speech*) funkcijos. Šią funkciją turintys įrenginiai gali perskaityti pateiktą tekstą garsiai balsu. Tokias knygas būtų galima pavadinti skaitmeninėmis „kalbančiomis“ knygomis (angl. *digital talking books*) [8] arba patobulintomis skaitmeninėmis knygomis (angl. *enhanced ebooks*) [24]. Jos yra tarsi skaitmeninių tekstinių ir garsinių knygų junginys – prieš akis matomas tekstas, galima atlikti žodžių paiešką, tekste žymėtis komentarus ir kartu naudotis funkcija, skaitančia tekstą balsu.

Kai kurie garsinių knygų rinkos dalyviai teigia, kad ši naujovė gali išstumti tradicines garsines knygas, skaitomas diktorių. Tačiau yra nemažai argumentų, galinčių paneigti tokią nuomonę. Pirmiausia, tekstai anglų kalba kompiuterio perskaitomi gana gerai, tačiau, pavyzdžiui, lietuvių kalba skaitomi

tekstai būtų beveik nesuprantami. Reikėtų daug papildomų investicijų, kad būtų galima klausytis įvairiomis pasaulio kalbomis „skaitančių“ įrenginių. Be to, anot Guy Whitehouse'o [24, 6], minėta įrenginių funkcija nėra pajėgi konkuruoti su garsinėmis knygomis ar juo labiau jas išstumti visų pirma dėl to, kad net ir pats kokybiškiausias sintetinis balsas niekada neatitiks profesionalaus skaitovo balso. Tokie garsinių knygų patobulinimai dar tik mėginami įgyvendinti ir skaitytojai prie jų tik pratinami. Tikėtina, kad ateityje garsinių knygų rinkoje sulauksime įdomių ir reikšmingų pasikeitimų.

IŠVADOS

Šiandien garsinės knygos Vakaruose itin mėgstamos, perkamos ir plačiai naudojamos. Lietuvoje situacija kitokia. Nors pirmoji garsinė knyga buvo išleista dar 1962 m., taigi beveik prieš penkias dešimtis metų, tokių knygų vartojimo įpročiai dar nėra iki galo susiformavę, o populiarumas visuomenėje nedidelis. Lietuvoje nepastebėta tikslios leidėjų, leidinių platintojų ir bibliotekininkų pozicijos šių knygų atžvilgiu. Netgi viename pagrindinių informacijos apie Lietuvoje išleistus leidinius šaltinyje – LIBIS suvestiniame kataloge – neišskiriama garsinės knygos kategorija. Tai rodo bibliotekininkų nenorą ar nesugebėjimą prisitaikyti prie šiuolaikinių leidybos tendencijų.

Garsines knygas būtų galima klasifikuoti remiantis pagrindiniais spausdintinių knygų klasifikacijos aspektais bei papildomais, būdingais tik garsinėms knygomis: pagal įrašyto teksto santykį su spausdintu

tekstu, teksto skaitymo pobūdį, įrašymo ir saugojimo laikmenas.

Išnagrinėjus garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse repertuarą Lietuvoje galima konstatuoti, kad kompaktinė plokštelė vis dar yra populiariausia garsinių knygų įrašymo ir saugojimo laikmena. Nustatyta, kad tiriamuoju laikotarpiu garsinių knygų leidyba Lietuvoje sudarė labai mažą dalį – apie 0,44 proc. bendro spausdintinių knygų ir garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse pavadinimų skaičiaus. 2007–2009 m. išleista didžioji dalis (63,4 proc.) visų per dešimt metų (2000–2009) parengtų garsinių knygų.

Lietuvoje nėra leidėjų, kurie specializuotųsi leisti garsines knygas: nė vieno leidėjo, kuris būtų išleidęs ir kalbų mokymui(si) skirtų, ir įvairaus pobūdžio garsinių knygų. Bet kalbų mokymo(si) garsinių knygų leidyba yra pastovesnė veikla nei įvairaus pobūdžio knygų leidyba, kuri dėl leidėjų, išleidusių vos po kelias knygas, gausos panašesnė į

pavienių projektų įgyvendinimą. Nė vienam iš Lietuvos leidėjų (neskaičiuojant fizinių asmenų) garsinių knygų leidyba nėra pagrindinė veikla.

Dauguma Lietuvoje išleistų garsinių knygų kompaktinėse plokštelėse yra nedidelės trukmės garso įrašai, nes beveik 92 proc. knygų yra įrašytos *Audio CD* standartu (iki 80 min) ir daugelis (77 proc.) saugomos tik vienoje kompaktinėje plokštelėje. Taip pat tėra tik kelios garsinės knygos, neturinčios spausdintos versijos, taigi prieita prie išvados, kad daugelis garsinių knygų yra parengtos pagal nedidelės apimties spausdintus tekstus.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad Lietuvoje garsinės knygos nėra labai paplitusios. Jų leidybos mastas nedidelis, o nemažą dalį repertuaro sudaro vaikams ir kalbų mokymui(si) skirtos garsinės knygos. Vis dėlto pastarųjų metų tendencijos teikia vilties, kad Lietuvoje garsinių knygų bus leidžiama daugiau.

Už pagalbą indentifikuojant garsines knygas LIBIS sąrašė dėkojame Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Suvestinio katalogo ir katalogavimo paslaugų skyriaus vedėjai Vilijai Tolušienei.

NUORODOS

1. *2010 Book and E-Book Sales Data for the United States* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://productivewriters.com/2011/02/16/book-e-book-sales-data-united-states-2010/>>.

2. *Audio Publishers Association (APA)* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.audiopub.org>>.

3. *Audiobook Sales Increase in 2009* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.audiopub.org/PDFs/SalesSurveyPR62810.pdf>>.

4. *Audioknyga* [interaktyvus]. [S. a., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.audioknyga.lt/index.php>>.

5. *Audio knygos – Facebook* profilis [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.].

Prieiga per internetą: <<http://www.facebook.com/pages/Audio-knygos/210062292048>>.

6. BALSINĖ, Auksė; ir KOLENSKIE-NĖ, Nijolė. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas. Šąs. 2. Dokumentas. Leidinys. Leidyba*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 1991. 158 p.

7. DAGIENĖ, Valentina; GRIGAS, Gintautas; ir JEVSIKOVA, Tatjana. *Enciklopedinis kompiuterijos žodynas*. 2-as papildytas leidimas. Vilnius: TEV, 2008. 654 p. ISBN 978-9955-879-42-8.

8. DUARTE, Carlos; ir CARRIÇO, Luís. Identifying Adaptation Dimensions in Digital Talking Books. In *IUI '04 Proceedings of the 9th international conference on Intelligent user interfaces* [interaktyvus]. New York: ACM, 2004 [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.], p. 241–243. Prieiga per internetą: <<http://www.iuiconf.org/04pdf/2004-002-0036.pdf>>. ISBN 1-58113-815-6.

9. *Industry Statistics* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://idpf.org/about-us/industry-statistics>>.

10. *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius: Alma littera, 1997. 413 p. ISBN 9986-02-352-1.

11. *Lietuvių kalbos žodynas*, t. 1–20, 1941–2002: elektroninis variantas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 [žiūrėta 2011 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>. ISBN 9986-668-98-0.

12. *Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas dėl nacionalinio publikuotų dokumentų archyvinio fondo nuostatų patvirtinimo* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=297258&p_query=&p_tr2=>>.

13. *Lietuvos Respublikos Terminų bankas* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://terminai.vlkk.lt:10001/pls/tb/tb.search>>.

14. *Lietuvos spaudos statistika* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2005–2009 [žiūrėta 2011 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=0422A897883711DAA310746164617373&cinlanguage=lt&pathId=48>>. ISSN 1822-3028.

15. *Lietuvos standartizacijos departamento Terminų duomenų bazė* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lsd.lt/typo_new/index.php?id=159>.

16. MILLIOT, Jim. Profiling Audiobook Customers. In *Publisher's Weekly* [interaktyvus]. 2010-11-29, vol. 257, issue 47 [žiūrėta 2011 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/new-titles/audio/article/45326-profiling-audiobook-customers.html>>.

17. *Oxford Dictionary of English*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2003. 2088 p. ISBN 0-19-8613474.

18. *Pačiolis.lt – Apie įmonę* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.paciolis.lt/lt/apie_imonę>.

19. RUBERY, Matthew. Play It Again, Sam Weller: New Digital Audiobooks and Old Ways of Reading. *Journal of Victorian Culture* [interaktyvus]. Spring 2008, vol. 13, no. 1 [žiūrėta 2011 m. kovo 10 d.], p. 58–79. Prieiga per internetą: <http://muse.jhu.edu/journals/journal_of_victorian_culture/v013/13.1.rubery.html>. ISSN 1355-5502.

20. *Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles*. Fifth edition, Volume 1, A–M. Oxford: Oxford University Press, 2002. 1877 p. ISBN 0-19-860575-7.

21. *Skaitau garsinę knygą*: patarimai akliems ir silpnaregiams [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 2009 [žiūrėta 2011 m. kovo 10 d.]. 21 p. Prieiga per internetą: <www.lass.lt/files/skaitau%20garsinę%20knygą.doc>.

22. *Spauda metų pabaigoje* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable>>.

23. *Vieno aktorius teatras – Lietuvių aktorių balsai* [interaktyvus]. [S. l., s. a.] [žiūrėta 2011 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sukasiplanetos.net>>.

24. WHITEHOUSE, Guy. Developments and Tensions in the UK and US Audiobooks Market. In *Publishing Research Quarterly* [interaktyvus]. 2010, vol. 26, no. 3 [žiūrėta 2011 m. kovo 15 d.], p. 176–182. Prieiga per internetą: <http://www.springerlink.com/content/37t31x67m_6533220/>. ISSN 1936-4792.

AUDIOBOOKS ON COMPACT DISCS IN LITHUANIA

ARŪNAS GUDINAVIČIUS, LAURA NAKTINYTĖ

Abstract

The object of the article is audiobooks on compact disks that have been published in Lithuania in 2000–2009. The aim of the work was to explore the publishing scope of audiobooks on CDs in Lithuania and the repertoire of these books.

After analysing theoretical materials, the conception of an audiobook has been formulated and the main classification criteria have been distinguished. Audiobooks on CDs that have been published in Lithuania in 2000–2009 have

been analysed in different aspects. The analysis of statistical data and repertoire of audiobooks enabled to determine the current situation of their publishing and to estimate perspectives for the future. The conclusion is that audiobooks are not very common and not very widely used in Lithuania. These are the reasons why the scope of publishing this kind of books is not large. The biggest part of their repertoire is audiobooks for children and for language learning.

[teikta 2011 m. birželio mėn.]